

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Veranderingen binnen tekstgenres: ter inleiding

van den Hoven, P.; Plug, H.J.

Published in:
Tijdschrift voor Taalbeheersing

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van den Hoven, P., & Plug, H. J. (2008). Veranderingen binnen tekstgenres: ter inleiding. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 30(3), 221-223. <http://en.aup.nl/wosmedia/1048/taalbeh-2008-3-bw.pdf>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Veranderingen binnen tekstgenres

Ter inleiding

Het WNT refereert bij de term *genre* primair aan literaire teksten. Pas bij een derde betekenis vinden we: *groep van personen of zaken die zich door gemeenschappelijke kenmerken onderscheidt; soort, categorie, slag*. Een meer specifieke omschrijving van de betekenis van *genre* wanneer we deze term gebruiken voor niet-literaire teksten, geeft het WNT niet. Gelukkig maar, want dat geeft ons de ruimte de term informeel te gebruiken voor een verzameling zakelijke teksten die hun medium, een dominante functie, en bepaalde dominante vormen gemeen hebben. In dit themanummer is de vraag aan de orde of er belangwekkende ontwikkelingen kunnen worden geconstateerd binnen een aantal tekstgenres die de belangstelling van taalbeheersers hebben. De tekstgenres die in dit themanummer aan de orde komen zijn: ministeriële toespraken, rechterlijke motiveringen, computerhandleidingen, overheidsformulieren en zakelijke brieven.

De gastredactie heeft een jaar geleden aan de auteurs van dit themanummer gevraagd om de ontwikkelingen te beschrijven binnen een tekstgenre dat deze auteurs gedurende een langere periode intensief hebben bestudeerd en zo mogelijk deze ontwikkelingen – of het gebrek eraan – te evalueren. Niet centraal heeft gestaan – zo dit in het algemeen al mogelijk is – de oorzaken van bepaalde ontwikkelingen aan te wijzen. Maar suggestief een achtergrond schetsen waartegen de ontwikkelingen zich hebben voltrokken, als uitdaging en stimulans tot het opperen van verklaringen, dat stond natuurlijk een ieder vrij. Wij menen dat dit vijf zeer verschillende, alle interessante bijdragen heeft opgeleverd waarvan sommige ook nog een mooi kijkje bieden in de geschiedenis van (onderdelen van) het vak taalbeheersing.

De eerste bijdrage, van De Jong en Andeweg, vormt een geslaagde invulling van deze uitdaging. De auteurs presenteren een beschrijving van de veranderingen in de toespraak, de moeder van alle tekstgenres. Zij concentreren zich op ministeriële toespraken. Zij stellen zich ten doel om toespraken van 15 jaar geleden op tal van aspecten te vergelijken met een recent corpus. Zij doen dit tegen de achtergrond van een ontwikkeling op de ministeries waarin de speeches niet langer worden geschreven door de inhoudelijk deskundige beleidsmedewerkers, maar door professionele speechschrijvers. De auteurs menen in deze professionalisering wel degelijk een factor te vinden die de gevonden verschillen verklaart, maar tonen zich ervan bewust dat de veranderingen ook tegen de achtergrond staan van andere ontwikkelingen, zoals een nuancering van de parafencultuur en veranderingen in de verhouding van burger tot bewindslieden. De burger neemt geen genoegen meer met de louter protocollaire aanwezigheid van bewindslieden, maar verwacht inmiddels veel nadrukkelijker dat zij hun beleid overtuigend presenteren. Vergelijkend corpusonderzoek met een forse

periode ertussen geeft heldere contrasten, maar maakt dat we met de duiding van oorzaken heel voorzichtig moeten zijn.

Van den Hoven en Plug vergelijken in hun bijdrage twee corpora die bestaan uit motiveringen van straftoemetingen. Het eerste corpus is samengesteld uit motiveringen van vrij kort voor een grote, geplande institutionele ingreep die was gericht op optimalisering van dit type teksten. Het tweede corpus is samengesteld uit motiveringen van onmiddellijk na die ingreep. Als reactie op maatschappelijke en interne kritiek heeft in 2004 de strafrechtspraak de mogelijkheid gekregen een groot project (Promis) te starten dat de rechterlijke motiveringen moest verbeteren. Van den Hoven en Plug proberen de gerealiseerde veranderingen te karakteriseren en zetten deze af tegen de doelstellingen die met het project werden nastreefd. Waar ze menen dat de doelstellingen niet (geheel) zijn gehaald, proberen ze dit te verklaren vanuit de manier waarop het veranderingsproject was vormgegeven.

Van der Meij, Karreman en Steehouder bespreken de ontwikkelingen in drie decennia computerhandleidingen voor beginners. In hun bijdrage laten zij zien hoe in dit tekstgenre onderzoek – voor een niet onbelangrijk deel uitgevoerd door Nederlandse onderzoekers – en praktijk nauw op elkaar betrokken lijken, met name daar waar de inzichten uit het minimalisme de structuur van deze teksten zijn gaan bepalen. In deze bijdrage over computerhandleidingen voor beginners duikt zijdelings de vraag op hoe een onderzoek naar ontwikkelingen binnen een tekstgenre moet worden afgebakend. Zijn (delen van) de communicatieve functies van dit genre in de loop van de tijd niet overgenomen door een ander genre, de teksten die tezamen de helpfunctie vormen, en moet de ontwikkeling daarvan dan niet ook in het onderzoek worden betrokken? Hoe complex processen van remediering zijn moge blijken uit hun constatering dat ondanks de vele mogelijkheden in deze typisch multimediale omgeving, juist de papieren handleiding zich nog steeds blijkt te handhaven.

In de bijdrage van Jansen en Lentz over overheidsformulieren en hun toelichtingen komt de afbakeningsvraag wederom aan de orde, nu wanneer het gaat om de evaluatie. De auteurs kunnen zich baseren op een van de ‘klassieken’ uit de Nederlandse taalbeheersing, *Een taalverkeersprobleem: de voorlichting over individuele huursubsidie*, VIOT-lezing van Jansen en Steehouder uit 1981. Op hoofdlijnen bestaat deze individuele huursubsidieregeling, nu de *huurtoeslag* genoemd, nog steeds. Het formulier met de toelichting van nu kan dus geanalyseerd worden tegen de achtergrond van de situatie toen. En vooral, de instructie kan worden geëvalueerd met gebruik van de criteria zoals deze in de lezing van toen en in daarop volgende publicaties zijn neergelegd. Het beeld dat de auteurs hier uit destilleren is interessant, en zeker complex. Vooralsnog concluderen de auteurs uit een nauwgezette analyse van deze casus dat verbetering – ook daar waar de criteria voor doelmatigheid en invulgemak goed zijn uitgewerkt – kennelijk “niet vanzelf” gaat. Maar belangwekkend is ook het thema of bepaalde van de evaluatiecriteria aan validiteit gaan inboeten wanneer de burger meer en meer – misschien straks uitsluitend – gebruik maakt van elektronische formulieren. Ons inziens is ook dit een reden om het longitudinale onderzoek, of in ieder geval vormen van diachroon onderzoek, helder op de onderzoeksagenda te houden. Recentelijk is immers de begripelijkheid van overheidsformulieren door de staatssecretaris weer expliciet op de politieke agenda gezet. Het is belangrijk te volgen wat zo’n institutionele interventie teweegbrengt.

Veranderingen binnen tekstgenres

De bijdrage van Janssen en Jansen maakt duidelijk dat de vraagstelling of er zich binnen een genre belangwekkende ontwikkelingen hebben voorgedaan, in bepaalde gevallen alleen zinvol is wanneer meer tekstgenres in hun onderlinge samenhang worden beschouwd. De brief en de e-mail zijn twee te onderscheiden genres. Zelfs het subgenre van de e-mail die zoveel mogelijk de conventies van de klassieke brief volgt, lijkt helder van de brief te onderscheiden. Echter, zonder twijfel vindt er hier een complex proces van remediering plaats. De e-mail heeft niet alleen functies van de zakenbrief (ten dele) overgenomen, maar lijkt daarvoor ook de interpretatie en evaluatie van de klassieke zakenbrief te hebben beïnvloed. In *Nieuw bericht!* wordt daarom de zakenbrief in samenhang met de zakelijke e-mail bestudeerd. De auteurs proberen op basis van de ontwikkelingsgeschiedenis en eigen empirisch onderzoek na te gaan waar de mediumkeuze van brief naar e-mail verschoven lijkt en hoe dit gewaardeerd wordt. Deze laatste bijdrage maakt duidelijk hoe snel veranderingen onder invloed van onder andere de technologie kunnen gaan, hoe complex deze zijn, en hoe waardevol het daarom is om dergelijke veranderingsprocessen nauwgezet te volgen.

In dit themanummer wordt verslag gedaan van onderzoek naar een beperkt aantal tekstgenres: ministeriële toespraken, rechterlijke motiveringen, computerhandleidingen, overheidsformulieren en zakelijke brieven. In plaats daarvan hadden ook andere tekstgenres aan de orde kunnen komen, zoals overheidsbeleidsnota's, milieu-effectrapportages, bijsluiters bij medicijnen, sociale jaarverslagen, aardrijkskundeteksten of literaire kritieken. Indien de huidige bijdragen door de vakgenoten worden gewaardeerd, is dit wellicht een reden om longitudinale of in ieder geval diachrone studies hoger op de (overigens al zo volle) onderzoeksagenda te plaatsen.